

Мандрівка Польщею не завершилася. Познання, як не завершилися й діалоги слов'янських культур у 2016. Попереду – міжнародні конференції „Діалог двох культур” (Кременець, 3-6 вересня), „Іван Франко і польська культура” (Київ, 13-14 жовтня), „Українська література в загальнослов'янському контексті” (Ужгород, 20-21 жовтня), але це тема наступної розмови.

ROMASHCHENKO Lyudmyla Ivanivna,

Doctor of Philological Sciences, Professor at the Department
of Ukrainian Literature and comparative studies
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: lirom5@mail.ru

*Одержано редакцією 09.11.2016
Прийнято до публікації 08.12.2016*

УДК 821.161.2 Жадан

КОВАЛЬ Наталя Андріївна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри
української літератури та компаративістики
Черкаського національного університету
ім. Б. Хмельницького
e-mail: hakunata@gmail.com

БОЛОТА «МЕСОПОТАМІЇ»

*Жадан С. Месопотамія : збірка оповідань і віршів / Сергій Жадан. – Х. :
Книжковий клуб «Клуб сімейного дозвілля», 2014. – 368 с.*

Читання деяких книг асоціюється в мене з подорожжю. Гортаючи сторінки одних, нібито здійснюєш прогулянку затишним неквапливим містечком. Щоб розібратися в інших, треба пробиратися крізь хащі слів й ускладненого синтаксису. Є книги сухі, мов пустельні піски. Є дзвінки й напружені, як водоспад. І кожна така подорож може принести задоволення.

Йдеться не про тему, а про стиль, настроєвість, енергетику...

Але є твори, які викликають неприємне відчуття. Мало не з першого слова. Вони нагадують болото. Брудне, в'язке, липко-тягуче болото, в якому сповільнюються рухи, а очі напружено шукають хоч якогось світлого клаптика суші, куди можна вистрибнути. Та коли навіть рятівна суша знаходиться, по тобі ще довго стікає-скрапає бридка темна рідина...

Саме такою виявилася для мене книга Сергія Жадана «Месопотамія». Збірка оповідань і віршів, пов'язаних між собою персонажами-кочівниками й убивчою нещасністю. Автор змальовує дивний світ, у якому еkleктично намішані буденність і фантазмагорія. Але це й близько не та вибухова суміш, що свого часу була пропонована читачам Гофманом, бо у Жадана не вдається прослідкувати в цій суміші ні ідеї, ні якоїсь художньої мети.

У цьому світі опліч із жебраками і проститутками живуть «переписувачі торі» (131), а поруч із даїшниками на хліб собі заробляє «міська варта в золотих обладунках» (132). Бізнесмени тут укладають угоди, «пускаючи собі лезами для гоління кров і ставлячи нею підписи» (133). Подеколи використано навіть елементи хоррору: «Глина, було багато глини, ніби тут щось мали випалювати на вогні. Ніби тут ніколи нічого не росло й ночами сюди приходили померлі, тамуючи голод сухим глиняним груддям» (227). Хоч живі Жаданові персонажі лякають більше, ніж мерці.

Або ще приклад чи то сюру, чи то нездатності логічно мислити. Квартира в одній із новел вийшла досить живописною: відклеєні шпалери, не так побілена, як помальована стеля... Але «у душовій стояли теплі калюжі» (61). Спершу ще залишалася надія, що йдеться про душову кабінку, хоч не ясно, де б вона взялася в цьому антуражі та які розміри вона має, щоб у ній вмістилося аж кілька калюж. Але ж надія зникає, коли письменник змушує героїню

ходити, «обережно переступаючи через калюжі» (62). Калюжі. У квартирі. На третьому поверсі. Ймовірно, сусіди знизу економлять воду й миються в душі зі стелі, який забезпечує їм мешканка цієї квартири.

Автор дуже уважний до деталей. Візьмімо, для прикладу, частину «Ромео». Із заголовка сочиться трагічна Шекспірова історія. Та щоб одразу облямати читача, налаштованого на романтику, Жадан у перших же реченнях сипле біологічними подробицями. Ліричний герой ділиться спогадами про те, як серце щоранку будить його зі сну. По-перше, воно розмовляє. Бог уже з ним, нехай поговорить, коли є що розказати. А от те, що серце «підштовхувало», «підстрибуючи на місці», – то вже серйозний привід звернутися до кардіолога. Не встигаєш заперечувати з приводу героєвого здоров'я, як виявляється, що серце – не найслабше його місце. Фраза «я рвав повітря легеньми» (57) вже звучить, як перші ноти Шопенової Сонати № 2.

Описуючи одну з героїнь, автор серед інших деталей виокремлює зачіску, метафоризуючи її: «У неї була радісна зачіска» (59). Біда лиш, що насправді героїня мала «не просто фарбоване в біле волосся, а фарбоване різними відтінками білого» (59). Не хотілося б розчарувати автора, але це швидше схоже на невдале фарбування, ніж на креатив. І що такого радісного в зіпсованому перекисом водню волоссі?

Часом деталі дуже цікаві й виразні, особливо в описах зовнішності персонажів. Однак усі ці знахідки перетворюються на надмірні подробиці, втрачають сенс і вагу, коли накопичуються в неймовірній концентрації. Як, наприклад, при описі присутніх на похороні в першій новелі.

Мені незатишно в Жадановому сюрреалістичному світі з безліччю натуралістичних подробиць. Так само, як і всім його мешканцям. Герої книги – всуціль поламані (часто і в прямому розумінні теж), нещасні й відразливі. Про психологію (чи я сказала би – психопатологію) персонажів свідчать і їхні вчинки, і думки. Наприклад, один із персонажів так думає про таксиста: «Міг же завезти за місто... і там розчленувати. Я би принаймні так і зробив» (292).

Або ось така недоречна гіперболізація за межею логіки: «Я потягнув двері. Жодного коду – заходь і вбивай їх у їхніх теплих ліжках» (58). Ідеться тут про двері під'їзду. Далі кожне помешкання, зрозуміло, має свої двері. Як і належить, зачинені. Задумуєшся, чому відсутність кодового замка на дверях під'їзду пробуджує в героєві такі нездорові асоціації. А якщо врахувати, що наступне речення: «Гарний настрій, піднесений стан, початок сонячного безкінечного дня» (58), – то починаєш думати, що в центрі оповіді – якийсь схиблений кривавий маніяк.

Всі персонажі одноманітні, тьмяні й непереконаливі. П'ятики до безпам'ятства й агресія після кількох десятків сторінок змішуються в один бридкий клубок, у якому просто втрачаєш сенс висмикувати окремі ниточки сюжетних ліній. Бо вони однакові, незважаючи на вигадання автором нових перверзій.

Насправді термін «сюжетна лінія» щодо цієї книги С. Жадана здається мені певним перебільшенням. Оскільки про сюжет говорити важко. Персонажі справді кудись ходять, щось роблять, із кимось говорять... Але в результаті нічого не відбувається. Немає історії чи – тим паче – історій, є лиш нудотне констатування, перераховування багатьох фактів непримітного існування. Це книга ні про що. А для мене це найгірша з усіх можливих характеристик художнього твору.

Окремо треба сказати про стиль. Під час читання «Месопотамії» щосторінково переслідує враження, нібито автор женеться за друкарськими аркушами й не здатен зупинитися навіть тоді, коли ідеї вичерпані й сказати більше нічого. Як вдало, наприклад, добирає він епітети для запахових образів: «Я легко пізнавав запахи кориці та гвоздики, гострий аромат каррі, щемкі пахощі чорного перцю, різку присутність часнику та цитрин, темний дух рубаного м'яса, світлий сік різаної городини, свіжість криги й невагомність борошна...» (79) – і закінчує речення незграбними «примарність оцту, замріяність сої, безтямність томатного соусу».

Часом автор втрачає чуття міри і смаку: «Тьотя Амалія... копалася ножом в охололій, наче небіжчик по довгій і невдалій операції, пасті» (275). Таке порівняння страви з небіжчиком викликає огиду.

Намагаючись бути оригінальним, Жадан часом видає вислови, що, очевидно, задумувалися як парадокси. От тільки насправді це нісенітниця, які вперто відмовляються

триматися купи й розпадаються. «Все інше обов'язково з тобою станеться, і станеться саме так, як ти цього хочеш. Хочеш ти цього чи не хочеш» (57). «Доки вони спатимуть, подумала, у мене є час. У мене є час, поправилась, доки вони спатимуть» (100).

Звісно, не все так погано. Трапляються несподівані рельєфні образи на зразок: «Вечір повільно міняв повітря, як готельну білизну, роблячи зелень темною, а шибки рожевими» (63). Або: «...низький туман, що теплим воском зліплював сосни, роблячи ліс невидимим і небезпечним» (127). Чи такий іронічний штрих: «Була вона вчителькою, і подібна була на вчительку, і поводитись, як типова вчителька: навіть коли питала про здоров'я, виникало відчуття, що за неправильної відповіді отримаєш погану оцінку» (192). І прикро, що всі ці варті уваги знахідки втрачають свою цінність на тлі суцільного мороку, куди вони потрапили ніби випадково.

Крім того, у творі повно стилістично невдалих висловів. Персонажі постійно кудись виглядають замість того, щоб мати вигляд, і т. п.

Нині модно у відгуках на книгу вказувати, кому вона може припасти до душі. Що ж, спробую і я. Отже, це книга для тих, кому набридло бачити навколо себе яскравий цікавий світ і щасливих людей. Хочете змінити обстановку й зануритися в негатив – це ваш вибір. Чудово підійде збірка й тим, хто переповнений енергією та готовий поділитися нею з книгою-вампіром. Бо нічого, крім виснаження, «Месопотамія» читачеві не пропонує.

KOVAL' Natalya Andriyivna,

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
at the Department of Ukrainian Literature and comparative
studies Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkasy
e-mail: hakunata@gmail.com

*Одержано редакцією 04.11.2016
Прийнято до публікації 08.12.2016*